

הקדמה

תיאורית טראומת הגזע טוענת כי החברה האמריקנית הצליחה להתפתח ולשגשג על חשבון ניצולם של קהילות ומיעוטים חלשים. האוכלוסייה הלבנה בארה"ב הצליחה לשגשג בהקשרים חברתיים, כלכליים ופוליטיים תוך שהיא ניצלה ודיכאה קבוצות מיעוט כמו האינדיאנים והשחורים בארה"ב (אלססר וחגין, 2012: 154). תהליך זה הוצג בסרטים רבים כדוגמת הסרט *חלף עם הרוח* (ויקטור פלמינט, 1939); *בחזרה לעתיד* (רוברט זמקיס, 1985); *ופורסט גאמפ* (רוברט זמקיס, 1994). אוכלוסיות שחורות נוצלו ודוכאו על ידי לבנים, ובעוד שהלבנים שגשו והתקדמו, האוכלוסייה השחורה נותרה כמקופחת, עניה, ונחשלת (אלססר וחגין, 2012: 248, 259).

עם זאת העוול כלפי אוכלוסיות חלשות לא תמיד התקבל בהסכמה על ידי כלל האוכלוסייה הלבנה בארה"ב, ואזרחים אמריקנים שונים החליטו לתמוך ולעזור למיעוטים נחשלים ומדוכאים, היכן שמרבית הקהילה והממסד פגעו בהם. תהליך זה אפשר תיקון עוול היסטורי ולהצמיד קדימה אוכלוסיות שחורות נחשלות (אלססר וחגין, 2012: 234, 296). מצד שני הסרטים שבהם מתמקדים החוקרים אלססר וחגין בכל הנושא של תיאוריית טראומת הגזע, הינם סרטים שהופיעו עד לשנות ה-90, ואילו ידוע כי במאה ה-21 חלו שינויים חברתיים, פוליטיים וכלכליים במעמד של השחורים בארה"ב.

במאה ה-21 האוכלוסייה השחורה בארה"ב כבר נהנית משוויון הזדמנויות מלא. בפוליטיקה האמריקנית ניתן היה לזהות נציגי ממשל שחורים ואף נשיא שחור (Burtis, 2014: 24-25); בקולנוע האמריקני ניתן היה לזהות ייצוג הולך וגובר של שחקנים שחורים בתפקידים בכירים שהציגו דימוי חברתי חיובי עבור הדמות השחורה, ולעיתים אף שחקנים שחורים זכו בפרסים קולנועיים מכובדים על תפקידים המרכזי בסרטים שונים. כך למשל השחקן ג'ימי פוקס זכה באוסקר על תפקידו בסרט *דיי (טיילור הקפורד, 2004)* המגולל את סיפורו של הזמר ריי צ'ירלס, והשחקן פורסט ויטאקר זכה באוסקר על תפקידו בסרט *המלך האחרון של סקוטלנד* (קווין מקדונלד, 2006) המגולל את סיפורו של מנהיג אוגנדה לשעבר – אידי אמין (Benshoff & Griffin, 2011).

עם זאת, ישנה טענה כי הייצוג הקולנועי של הדמויות השחורות במאה ה-21 אינן חיוביות באופן מלא והשינוי בייצוג הקולנועי היה חלקי. שחורים עדיין מוצגים באופן שלילי בהקשרים של סטראוטיפים חברתיים כמו עוני, נחשלות, אלימות, פשיעה ומשפחות הרוסות כמו בסרט *מונסטר בול* (מארק פורסטר, 2001); *ו-העזרה* (טייט טיילור, 2011) (Mask, 2004: 45-46). כלומר הייצוג הקולנועי של השחורים בארה"ב עבר מהפך במאה ה-21, אך מדובר במהפך שאיננו מלא.

שאלת המחקר: באיזו מידה באה לידי ביטוי גישת טראומת הגזע בסרטים אמריקנים במאה ה-21 *הזדמנות שנייה ו-תברח*, המתמקדים ביחסים שבין שחורים ללבנים?

מטרת המחקר: המחקר ינסה להציג את האופן שבו תיאוריית הגזע באה לידי ביטוי בסרטים אמריקנים מאוחרים המתמקדים ביחסים בין שחורים ללבנים. המחקר יתרום לדיון תיאורטי ממושך על האופן שבו היחסים המורכבים בין שחורים ללבנים בארה"ב מוצג בקולנוע, והמחקר יאפשר לזהות האם חלו שינויים בייצוגים השליליים של הדמויות השחורות בקולנוע המאוחר. לצורך כך אבצע בחינה של שני סרטים: *הזדמנות שנייה* (ג'ון לי הנקוק, 2009) ו-*תברח* (ג'ורגן פיל, 2016).

בעבודה אני אבצע ניתוח של הסרטים באמצעות שימוש בתיאוריית טראומת הגזע, תיאוריות
נוספות בספרם של אלססר וחגין, ושימוש בטכניקות מבע קולנועי. כלים אלה יאפשרו לי לבצע
ניתוח עמוק ומקיף של מערכת היחסים בין שחורים ללבנים בקולנוע האמריקני המאוחר תוך הצגת
נוכחות טראומת הגזע בסרטים האמורים.

פרק מבוא - רקע תיאורטי

מטרת הפרק היא להציג בסיס תיאורטי לעבודה. העבודה בחלקה תתמקד על ספרם של אלססר וחגין (2012) בדגש על תיאוריית טראומת הגזע בסרטים האמריקנים. לפיכך הפרק התיאורטי יציג בהרחבה מספר תיאוריות: טראומה בכללותה, טראומת הגזע של אלססר וחגין, ייצוג של שחורים בקולנוע האמריקני במאה ה-21 וייצוג מערכת היחסים בין שחורים ללבנים בקולנוע האמריקני במאה ה-21. הפרק התיאורטי יאפשר לנתח את הסרטים שיוצגו בהמשך העבודה ולהבין את המסרים המועברים בהם.

טראומה והקולנוע האמריקני

המונח טראומה מקורו במילה היוונית – "פצע". בעוד שטראומה גופנית מוגדרת כפצע לרקמה חייה הנגרמת על ידי כוח זר, טראומה פסיכולוגית מוגדרת כמצוקה נפשית והופעת רגשות הנובעות מאירוע חיים מאיים ביותר. המצוקה הקשורה לטראומה מוגדרת כהפרעה שלאחר דחק טראומטי המתוארת כהרגשה של פחד, לחץ, חוסר אונים, אימה או דיכאון. המצוקות הנלוות לטראומה הינן שונות בין חומרת הטראומה ועשויות להופיע באופן שונה בין אנשים. זאת אומרת כי אירועי לחץ עשויים להופיע בצורה שונה אצל אנשים שונים, או לעיתים לחץ לא בהכרח יופיע אצל אנשים שחוו טראומה, כי אם מצוקות אחרות ברמות שונות. דוגמאות לאירועים טראומטיים כוללים לרוב אירועים פתאומיים כגון חשיפה לאסונות טבע, תאונות דרכים, עדות לפשע אלים, השתתפות בלחימה וקרבות, וחשיפה לעדויות מטרידות. הטראומות יכולות להשפיע על היקף אנשים מגוון. למשל אסונות טבע עשויים להשפיע על מספר גדול של אנשים ובכך ליצור טראומה נרחבת, ואילו חשיפה לתקיפה פיזית או נפשית משפיעה בעיקר על אנשים בודדים (Shaw, 2009: 479).

תופעת הטראומה קיימת בשפע גם בקולנוע וכבר בשנות ה-20 של המאה ה-20 החלו להופיע סרטים המתמקדים בנושא טראומה. למשל הסרט *סודותיה של הנפש* (סיל פאבדט, 1926) תיאר סיפור עלילתי אודות אדם הסובל מפחד סכינים לצד הדחף לרצוח את בת זוגתו. הדמות המרכזית בסרט עוזבה את אשתו וחוזרה לבית הוריו שם הוא עבר טיפול פסיכואנליטי שבו נחקרו חלומותיו של הסובל מטראומה, הועלו פרשנויות לסיוטים, זוהו זיכרונות ילדות כואבים ובסופו של דבר הטיפול הביא להחלמתו של החולה. הסרט באופן טבעי יצר וויכוחים רבים בקרב התנועה הפסיכואנליטית כלפי אופן ניתוח הטראומות, הופעתן והחלמתן של החולה. היה זה רגע חשוב בקולנוע האמריקני שכן התופעה של טראומה נפשית הפכה עד מהרה לתופעה שקולנוענים רבים נטו להתרכז ולהציג בקולנוע (אלססר וחגין, 2012: 76).

במרוצת השנים, טראומות נפשיות הופיעו למכביר בקולנוע האמריקני. הסרטים הציגו סימפטומים של טראומה כמו חרדה ודיכאון, לצד טיפולים מגוונים כמו ריפוי בדיבור, היפנוזה, שוקים חשמליים, סגירת חולים במוסדות לבריאות הנפש ועוד. לרוב הקולנוע הציג טכניקות קולנועיות בכדי להציג את סוגי הטראומות, כדוגמת הפלאשבק באמצעות שימוש בקול חזק, תאורה, רעד בצילום, טשטוש תמונה וכדומה. כמו כן, סיפורי עבר של הסובלים מטראומה משכו אחריהם את הצופים לתוך העלילה, בכדי להראות את מקור הטראומה תוך שימוש באמצעים וויזואליים המציגים את שורשי הטראומה כדוגמת רצח, תאונה אלימות וכדומה. הייצוג של הטראומה בקולנוע היה מוחשי למדי תוך שימוש בטכניקות מגוונות של צעקות, הבזקי אור, הצגת אלימות ועוד (אלססר וחגין, 2012: 80-82).